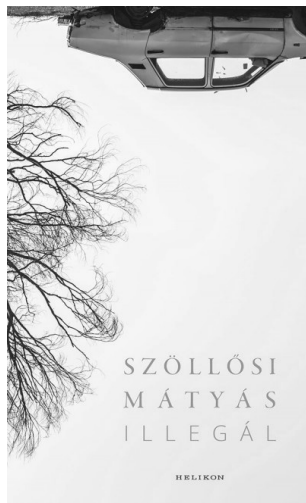

VOLONCS ATTILA

Majdnem törvénytelen megoldások

SZÖLLŐSI MÁTYÁS: ILLEGÁL

Helikon Kiadó
Budapest, 2020
218 oldal, 3299 Ft

Szöllősi Mátyás *Illegál* című kötete a megjelenése óta eltelt fél év mérlege alapján csaknem osztatlan sikert látszik aratni mind az olvasóközönség soraiban, mind pedig a kritika berkeiben. Akár ismerőseimmel beszélek róla, akár a recenzensek bírálatait olvasom, szinte egybehangzó a vélemény, miszerint lélegzetelállító, várakozásokat beteljesítő, minőségi alkotás. Nehéz is lenne vitába szállni azzal, hogy a kortárs magyar szépirodalomban rendkívül olvasmányosnak számít, az utóbbi években talán Krusovszky Dénesnél fedezhettünk fel ilyen sodró, hagyományainkhoz képest semmiképpen sem túlterhelt, és ezzel összhangban gondolatilag sematikus, valamint nyelvi értelemben is csupasz narratívát. Azonban meggyőződésem szerint egy bírálatban nem pusztán a könyvtárgy társaságában eltöltött két-három, kétségkívül kellemes órát értékeljük, de megpróbálunk számot vetni a szöveg eljárásainak színvonalával is, arra fókuszálva, mennyire használja ki saját lehetőségeit, fel tud-e mutatni olyan innovációkat, melyek számunkra maradandó élménnyé teszik. Utóbbi szempontokat figyelembe véve jelen írás szerzőjének ki kell lépnie a lelkesedők köréből.

” Az *Illegál* két kisregényt tartalmaz. A *Vendégjátékban* egy harmincas éveiben járó ügyvéd délutánját követjük végig, akinek – miután napját kisebb baleset és egy ennek következtében megismert különc öregember keresztezi – egy gyilkossággal vádolt fiatal zenész védelmét kell ellátnia. Kettejük rendőrsőn folytatott párbeszédéből bomlanak ki az előző éjszaka eseményei, a gyilkosság körülményei, de betekintést nyerhetünk a főszereplő-narrátor magánéleti problémáiba, élhető, ám terhelt családi viszonyaiba is. Ez utóbbiak mintegy megsokszorozódva köszönnek vissza a nap folyamán megismert karakterekben, a szereplők élettörténetei mintha a narrátor pszichéjéből vetítenének ki torzított képeket halogatásairól, félelmeiről, nehezen kezelt indulatairól. Bár ez a

folyamatos tükrözés később kielégítő magyarázatot nyer, a mód, ahogyan ezt Szöllősi megoldja, lehangelő.

Egy novellában (példának okáért mondjuk Csabai László *A hívás* című szövegében) még méltányolható, ha egy alkotó kellően szürreális, de még a határon táncoló elemek bevonásával, a realitás és a valószerűtlenség közt egyensúlyozva kihasználja az álom érvénytelenítő hatását – bár fanyalgásra hajlamosabb olvasó számára még kis terjedelemben is biztonsági játéknak tűnik ez a megoldás. A tény azonban, hogy ez esetben Szöllősi százötven oldalból százharmincat zárójelbe tesz, számomra elfogadhatatlannak tűnik egy ilyen gyakorlott szerzőtől. Tulajdonképpen azon sajnálkozom, hogy egyáltalán legális ez az eljárás, ellenkező esetben ugyanis kénytelen lett volna máshogyan kikeveredni a történet végére már túlságosan erős összefüggések csapdájából, és nem generált volna egy jókora csattanónak szánt fordulat útján teljességgel antikartikus hatást. Ha a *Bűn és bűnhődés* lépcsről lépésre az ismert cselekményelemeket tartalmazná, de a végén kiderülne, hogy Raszkolnyikov álmodta az egészet, bár a szöveg 99%-a megegyezne a jelenlegivel, azt hiszem, haragudnánk kicsit Dosztojevszkijre. Mi értelme felvázolni egy súlyos morális képletet a maga szövevényeivel, az ösztönvilág feltárásával, a tettek és következmények fenyegető láncolatával, ha a végén az alkotó visszavonja a cselekmény realitását, holmi „csattanó” kedvéért? Az olvasó akár jól is szórakozhat, azonban a műalkotás igen helyett egy csalóka majdnem-et mond nekünk, mi sem tudunk hát mást felelni neki.

A szerző korábbi kötetei kapcsán is többen emlegették, hogy világában többnyire elmarad az ítélet és a büntetés. Ez természetesen izgalmas, rokonszenves attitűdöt sugall, de az, hogy szereplőinek a szakadék széléig sodrását, majd megtartását hogyan viszi színre, nem valósulhat meg ilyen bukfenckeken keresztül.

Pedig Szöllősi, ahogyan a *Váltóáram* vagy a *Simon Péter* is meggyőzhetett minket, egyike nemzedéke legjobbainak, ezt a történetet is szigorú, mértéktartó építkezés, a feszültség fenntartásának kifinomult eszközei jellemzik. Mégis, a *Vendégjáték*, ahogyan első változatában, a fent említett *Váltóáram* egyik novellájaként megismerhettük, terjedelmét és eszközeit tekintve is sokkal jobban tudott élni saját alapszituációjával, így javaslom, emlékeinkben inkább azt a verziót őrizzük meg.

Más a helyzet a kötet címadó kisregényével. Az *Illegál* mintha inkább tisztában lenne tulajdon játékerével, és egyszersmind úgy tud bátrabb lenni, hogy nem ragadtatja magát felületes megoldásokra. Nyelve jobban kidolgozott, gazdagabb, az író képzeletét láthatóan kevésbé köti meg a krimiszerűség, a homodiegetikus elbeszélő talán épp azért válik rokonszenvesse, mert fő problémája és múltja sokkal kevésbé általános. Itt nincs feláldozva az egyediség az átélhetőség oltárán, és mennyivel jobb szöveget kapunk cserébe. Főszereplőnk ez esetben is középosztálybeli, lassan középkorúvá váló férfi, akit egy tőle távoli tragédia sodor össze az utcán régi barátjával, hogy aztán iszogatós közben újra átbeszéljék életük egyik jobbra tét nélküli, a lázadás, a szenvedély és a közösen elkövetett törvényszegés miatt mégis meghatározó eseményét. Itt is egy dialógus teremti meg az emlékezés keretét, de mivel helyszín- és idősíkváltásokkal is operál a szerző, megszabadulunk a *Vendégjáték* párbeszédének sablonjaitól, keresettségétől és elhanyagolható közjátékaitól.

Magán viseli azonban annak jó néhány hibáját is, mindenekelőtt a morális didakszist. Példának okáért méltányolandó, ha egy szerző társadalmi kérdéseket is feszeget műveiben, és parabolái, kikacsintásai mellett egyértelműen felvállalja a biopolitikai diskurzusok nyo-

másának, a társadalomban élő előítéleteknek a kíméletlen ábrázolását. Csalódottak lehetünk azonban ennek szájbarágó voltán. Miért nem hiszi el rólunk Szöllősi, hogy mi is képesek vagyunk józan erkölcsi érzékkel levonni a konklúziókat? A rasszizmus a kötet mindkét szövegében megjelenik, a rasszista pedig mindkét esetben deklaráltan, hosszasan kitárgyalva válik ellenszenves karakterré. Egyik esetben a történet gátlástalan, gyűlöletes, a tragédiát kiprovokáló figurája, a másik történetben megvetendő, dühöngő, kisebbségi komplexusos kocsmaitahó, akitől hőseink viszolyogva menekülnek, etikai felsőbbrendűségük tudatában. Mi, entelektüel szereplők és a történetüket olvasó, irodalomkedvelő, haladó, humanista állampolgárok megvetjük ezeket a félállati embereket. Ha már ilyen megmosolyogtatóan fekete-fehérek a dolgok, akkor miért kell még a tanítást is minden erővel szuggerálni? Analízis, komplexitás, árnyalatok és dilemmák helyett egyszerű vállon veregetést kapunk, ami a 2020-as években kevés egy ilyen témákat felvállaló kötettől.

Az *Illegál* azonban meg tud mutatni egy olyan világot, amiről kevés olvasónak lehet tapasztalata: a kilencvenes évek underground graffitiseinek közösségét, úgy, hogy a technikai részletek kielégítő ismeretet nyújtanak, de nem uralják le a szöveget, sokkal mélyebb szinteken vizsgálódik az emlékezet, a bűn, a szabadság, a kamaszkor fojtogató szorongásai mellett élő tettvágy, és végül lángjaink elvesztése a felnőtté válás során. Itt a vég is bátrabb, és sokkal szebben oldja meg az egyensúlyozást: a kibeszélés (de határozottan nem felejtés vagy feldolgozás) aktusa, az emlékezet megbízhatatlanságának felfedezése és a már távolivá vált egykori bűntársak sorsának érintése után lehetőségünk van kilépni a pénteki emlékezésből, a tágasság és az otthonosság egyszerre adatik meg nekünk, a jövőkép biztató, de nem szentimentális. Jó döntésnek tartom, hogy ez a történet került a kötet második felébe, azt a reményt hinti el bennem, hogy Szöllősi Mátyás ezen az úton fog haladni a továbbiakban.

Természetesen egy könyv, aminek két kisregényét két leültében, helyváltoztatás és pótcselekvés nélkül olvassa el az ember, kétségkívül nagy felkészültséggel, kiérlelt technikával íródott. Előre is gratulálok tehát a szerzőnek a későbbiekben vélhetően csak fokozódó elismeréshez, azonban korábbi teljesítményének ismeretében nem tudom nem visszaesésként értelmezni az *Illegál* azon hibáit, melyeket nem a történetek belső, szerkezeti szükségességei, hanem hozzá méltatlan hatásvadászat miatt követett el.